

ORHAN
PAMUK

Viața cea nouă

Traducere din limba turcă și note
de Luminița Munteanu

POLIROM
2016

Ușa s-a deschis către o tăcere plină de farmec. Miros de reviste și ziare vechi. O lumină tulbure, care se strecura prin draperii. Patul în care dormea cândva Nahit și invelitoarea lui, brodată cu flori. Pe pereți, înrămate, fotografiile lui Mehmet din copilărie, din tinerețe și de pe vremea când încă era Nahit.

Inima îmi bătea cu repeziciune, mănătă de un imbold ciudat. Gölcihan mi-a indicat, în șoaptă, carnetele din școala primară și din liceu, precum și diplomele de merit ale lui Nahit, toate înrămate. În șoaptă, totul era foarte bine. Încălțările pline de noroi cu care juca fotbal micul Nahit, precum și pantalonii scurți cu bretele. Caleidoscopul japonez, comandat la magazinul Fulya din Ankara. Îmi regăseam înflorat, în semiintinericul din cameră, propria copilărie și, așa cum spunea Canan, îmi era teamă când, deodată, Gölcihan a dat la o parte draperiile și ne-a spus în șoaptă că, în perioada vacanțelor de vară, pe vremea când studia medicina, iubitul ei frate obișnuia să deschidă fereastra, după ce citea toată ziua, și să stea să fumeze până dimineața, uitându-se la dud.

S-a făcut tăcere. Canan a întrebat ce cărți citea Mehmet Nahit pe atunci. Sora cea mare s-a cufundat un moment în tăcere și a avut o ezitare.

— Tata n-a crezut de cuvântă ca acestea să se afle aici, a zis ea mai întâi.

Apoi a zâmbit, așa cum fac cei care au parte de o consolare:

— Cu toate acestea, ele, revistele și cărțile pe care le citea în copilărie, există și pot fi privite.

Arăta înspre revistele pentru copii și înspre benzile desenate care umpleau o mică bibliotecă de la capătul patului. Pentru că mă temeam ca nu cumva să mă identific și mai profund cu băiatul care citise cândva revistele, iar Canan să nu se înduioșeze și să înceapă din nou să plângă în acel muzeu deprimant, n-am vrut să mă apropii mai

mult. Dar cotoarele revistelor înșirate ordonat pe rafturi, culorile lor, care-mi erau nespuse de familiare, chiar dacă acum erau șterse, și imaginea desenată pe coperta uneia dintre ele, pe care mâna mea – care s-a îndreptat într-acolo pe neașteptate, din instinct – a luat-o și a mângâlat-o mi-au înfrânt împotrivirea.

Pe copertă, un copil de vreo doisprezece ani, aflat pe buza unei prăpăstii piezișe, înconjurată de stânci abrupte, se prinsese cu mâna de trunchiul gros al unui copac ale cărui frunze erau desenate cu migală, una câte una, dar al căror verde se revărsase peste contururile lor, deoarece coperta nu era tipărită bine, în vreme ce cu cealaltă mână îl apuca și îl salva, în ultima clipă, pe un copil blond, de aceeași vârstă cu el, care era pe cale să cadă în hăul fără fund. Chipurile ambilor copii erau stăpânite de o expresie de groază. În fundal, în mijlocul naturii sălbatice a Americii, colorată în plumburi și albastru, plana în zbor un vultur care aștepta să se petreacă ceva rău și să se lase cu vărsare de sânge.

Am silabisit cu voce tare titlul de pe copertă, așa cum făceam în copilărie, de parcă l-aș fi văzut pentru prima oară: NEBI ÎN NEBRASKA. În vreme ce răsfoiam revista în grabă, mi-am amintit de aventurile istorisite în acele benzi desenate, care se numărau printre primele creații ale unchiului Rafk.

Micul Nebi este însărcinat de sultan să-i reprezinte pe copiii musulmani la Expoziția Universală de la Chicago. Un copil pe nume Tom, la origine piele-roșie, pe care-l cunoaște la Chicago, îi povestește că are necazuri, iar cei doi pleacă împreună în Nebraska. Albil, care puseseră ochii pe pământurile pe care strămoșii pieilor-roșii din tribul lui Tom vânaseră bizoni vreme de sute de ani, îi deprind pe membrii tribului cu băutura și le furnizează tinerilor înclinați să o apuce pe căi greșite nu numai sticle cu coniac, ci și arme. Uneltirea pe

care o dejoacă Nebi și Tom este nemiloasă: prin ea se urmărește ca pașnicii amerindieni să fie îmbătați și îndemnați să se revolte, pentru ca apoi să fie zdrobiți de Armata Federală și alungați de pe acele pământuri. Odată cu moartea bogatului proprietar de bar și de hotel care-l împingea pe Tom în prăpastie, dar care sfârșește prin a cădea el însuși în ea, copiii izbutesc să salveze tribul din această capcană.

În *Mari și Ali*, pe care Canan începuse s-o răsfoliască pentru că titlul i se părea cunoscut, sunt relatate aventurile unui copil istanbulez care se duce în America. Pe cheiul din Boston, unde ajunge cu un vapor cu aburi pe care urcase din Galata¹, mânat de dorul de aventură, Ali o cunoaște pe Mari, care privește plângând în hohote Oceanul Atlantic, și amândoi pornesc la drum spre Vest, în căutarea tatălui fetei, alungată din casă de mama ei vitregă. Cei doi străbat străzile din St. Louis, care amintesc de desenele din revistele cu Tom Mix, străbat pădurile din Iowa, cu frunze albe, în ale căror cotloane întunecate unchiul Rifki strecurase siluete de lupi, și, de la un anumit moment, ajung într-un paradis însorit, în care nu mai există nici urmă din toți acei *cowboy* care trăgeau cu armele, din toți acei tâlhari care atacau trenuri, din toate acele piei-roșii care impresurau caravane. Înțelegând, în vreme ce se află în această vale negrăit de verde și nespus de luminoasă, că fericirea nu înseamnă regăsirea propriului tată, ci deprinderea valorilor tradiționale ale Orientului – Tihna, Resemnarea și Răbdarea –, pe care le aflase de la Ali, Mari revine la Boston, la fratele ei, însuflețită de un soi de sentiment al datoriei. Cât despre Ali, acesta se gândește, în vreme ce privește în

1. Vechiul cartier genovez din Istanbul, situat la nord de Cornul de Aur; acesta face parte astăzi din cartierul Beyoğlu.

urmă spre America, de pe corabia cu pânze pe care s-a imbarcat, mânat de dorul Istanbulului: „De fapt, nedreptate și oameni răi există pretutindeni în lume. Important este să poți trăi în așa fel încât să păzești binele ce sălășluiește în inima omului.”

Canan nu se întristase, așa cum crezusem eu, ba chiar se înveselise răsfoind paginile cu miros de cerneală care-mi aminteau de serile de iarnă, reci și întunecoase, ale copilăriei mele. I-am spus că citisem și eu acele reviste în copilărie. Socotind că nu remarcase aluzia din vorbele mele, am adăugat că aceasta era una dintre nenumăratele asemănări dintre mine și Mehmet – pe numele celălalt, Nahit. Probabil că mă comportam ca îndrăgostiții orbiti de mânie, care își socotesc iubitele lipsite de înțelegere când dragostea lor rămâne neîmpărtășită. Nu-mi venea deloc să-i dezvălui că scriitorul și ilustratorul benzilor desenate era unchiul Rifki, care făcea parte din copilăria mea. Pe atunci, unchiul Rifki dorea să ne dezvăluie de ce simțea nevoia să scrie acele cărți și să-i creeze pe acei eroi.

„Dragi copii”, spunea unchiul Rifki într-o notiță așezată la începutul primei aventuri. „Vă văd mereu citind, pe la porțile școlilor, prin vagoane de tren ori pe străzile nevoiașe ale cartierului în care locuiesc, aventurile lui Tom Mix și ale lui Billy the Kid din revistele cu *cowboy*. Și mie îmi plac, la fel ca și vouă, aventurile acelor *cowboy* și *ranger*-i cinstiți și curajoși. De aceea m-am gândit că poate o să vă placă dacă am să vă povestesc aventurile trăite de un copil din Turcia printre acei *cowboy* din America. În felul acesta, mulțumită aventurilor prin care vor trece curajoșii noștri confrăți, n-o să vă mai confrunțați doar cu eroi creștini, ci o să îndrăgiți și mai mult morala și valorile noastre naționale, moștenite de la strămoși. Dacă veți fi mișcați să constatați că un copil dintr-o mahala sărmană a Istanbulului mănulește arma la fel de

repede ca Billy the Kid și este la fel de cinstit ca Tom Mix, așteptați și următoarele noastre aventuri."

M-am uitat vreme îndelungată, cu răbdare, cu băgare de seamă, în tăcere, alături de Canan, la eroii în alb și negru, la munții adumbriți, la pădurile înspăimântătoare și la orașele în care se întrepătrundeau invenții și obiceiuri ciudate, așa cum se uitaseră Mari și Ali, în Vestul Sălbatic al Americii, la minunile întâlnite în cale. Am văzut, în birouri de avocatură, în porturi pline de corăbii cu pânze, în gări îndepărtate, printre tâlhari care atacau transporturi de aur soldați care le dădeau binețe sultanului și turcilor, oameni de culoare eliberați din robie care căutau refugiu în Islam, șefi de triburi amerindiene care se interesau de meșteșugul corturilor la turcii șamanisti, precum și simpli fermieri, buni la suflet ca niște îngeri, alături de copiii lor. Într-o „aventură” sângeroasă, cu pistolari care trăgeau fulgerător și se vânau unii pe alții ca pe niște muște, după câteva pagini în care binele și răul își schimbau adeseori înfățișarea, derutându-i pe eroi, și în care morala Orientului era confruntată cu raționalismul Occidentului, unul dintre eroii mărinoși, cutezători, care fusese împușcat mișelește pe la spate, simțea că urma să se întâlnească cu îngerul, înainte de a muri, la mijitul zorilor, undeva pe un prag, într-un loc aflat în afara celor două lumi; unchiul Rifka nu-l înfățișase însă pe înger. Am stivuit exemplarele unei reviste de aventuri în folleton, în care Pertev se împrietenea cu Peter din Boston și în care amândoi răscoleau America, arătându-i apoi lui Canan scenele care îmi plăceau cel mai mult: micul Pertev dezvăluie cu ajutorul oglinzilor pe care le instalează, dar și al lui Peter, înșelătoria vicleanului jucător de noroc care prăda tot orașul, pentru a-l alunga apoi din târg împreună cu cei care fuseseră trași pe sfoară și care se căiau pentru slăbiciunea lor față de pocher și jocurile de noroc; Peter îl liniștește pe

locuitorii unui târgușor din Texas, care se împărțiseră în două tabere când se pomeniseră cu petrolul tâșnind în mijlocul unei biserici, gata să-și sară la beregată unii altora și să cadă în plasa miliardarilor petrolului și a celor care le exploatau sentimentele religioase, apelând la cuvântarea laică a unui adept occidentalizant, luminat, al lui Atatürk, de care aflase de la Pertev; Pertev îi dă micului Edison, care pe vremea aceea încă se străduia să supraviețuiască vânzând ziare prin trenuri, prima idee strălucită în vederea descoperirii becului, spunându-i că îngerii au fost creați din lumină și că și curentul electric, cu magia lui, este tot un fel de inger.

Eroii căilor ferate era opera care reflecta cel mai bine pasiunile și emoțiile personale ale unchiului Rifka. În această „aventură” îl vedem pe Pertev și pe Peter sprijinindu-i pe pionierii căilor ferate care vor uni America, de la est la vest. Așa cum s-a întâmplat și în anul 1930 cu litigiul căilor ferate din Turcia, realizarea căii ferate care avea să unească America de la un capăt la altul era o problemă vitală pentru țară, însă existau foarte multe persoane ostile acestui proiect, de la proprietarii companiei de mașini Wells Fargo la angajații companiei de petrol Mobil, de la preoții care nu voiau ca linia ferată să treacă pe pământurile lor la inamicii mondiali ai țării, precum Rusia, care se străduiau să saboteze eforturile reformatoare ale lucrătorilor de la căile ferate, instigând pieile-roșii, îndemnându-i pe muncitori la grevă și punându-i pe tineri să sfășie scaunele din compartimentele de tren cu lame și cuțite. „Dacă obiectivul construirii căilor ferate se sfârșește cu un eșec”, spunea într-un balon cu dialoguri îngrijoratul Peter, „emanciparea țării noastre va fi lăsată baltă, iar ceea ce se numește acum accident se va preschimba în soartă. Pertev, trebuie să luptăm până la capăt!”